

TÜRÜK

2020, Yıl/Year: 8, Sayı/Issue: 22, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 06.08.2020

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 02.09.2020

Sayfa / Page: 174-188

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Arş. Gör. Dr. Deniz Depe

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü

depedeniz@gmail.com

DEĞİRMEN DERGİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Öz

Ekim 1942 – Nisan 1944 tarihleri arasında on iki sayı olarak çıkan *Değirmen*, “Aylık Fikir, San’at ve Ahlâk Dergisi” alt başlığı ile Cavit Orhan Öz, Halit Tanyeli ve M. Naci Baysal tarafından yayımlanır. Dergide daha çok fikir yazıları ağırlıklı olmakla birlikte, Behçet Necatigil, Sabahattin Kudret Aksal, Nahit Ulvi Akgün, Salah Birsal, Kaya Bilgegil, Tahir Alangu ve Abdülbaki Gölpınarlı gibi isimlerin katkıları, *Değirmen*’i edebi açıdan mecmua tarihimizde dikkate değer bir konuma taşımıştır. Aynı yıllarda *Millet*, *Yeni Adam*, *Çınaraltı*, *Ülkü*, *İnsan*, *Yücel*, *Türk Amacı*, *Gökbörü* gibi dergilerin isimlerini de görürüz. Kırklı yıllardaki çizgisi Türkçü-Anadolucu olmakla birlikte *Değirmen*’in diğer dergilerle milliyetçilik yarışına girdiği görülür.

Bu çalışmada öncelikle *Değirmen*’in mizanpaj özelliklerine değinilmiş, daha sonra derginin çıkış amacı ve yazar kadrosundan bahsedilmiştir. Derginin içeriği ise “Öykü ve Şiir”, “Edebiyat Üzerine”, “Felsefe, Tarih ve Fikir Yazıları”, “Güzel Sanatlar ve Diğer Yazılar” ve “Polemikler” alt başlıklarında detaylı olarak ele alınmıştır. Makale, derginin dönemi içerisindeki yeri ve diğer dergilerle ilişkisini belirlemek amacıyla taşır.

Anahtar Kelimeler: *Değirmen*, Süreli Yayın, Cumhuriyet Dönemi, Sanat Dergileri.

A REVIEW ON DEĞİRMEN MAGAZINE

Abstract

The Değirmen, which was published between October 1942 and April 1944 as twelve issues, is published by Cavit Orhan Öz, Halit Tanyeli and M. Naci Baysal with the subtitle of “Monthly Idea, Art and Moral Magazine”. Although mostly opinion articles are dominant in the magazine, the contributions of the names such as Behçet Necatigil, Sabahattin Kudret Aksal, Nahit Ulvi Akgün, Salah Birsal, Kaya Bilgegil, Tahir Alangu and Abdülbaki Gölpınarlı have made the Değirmen literally a remarkable position in our magazine history. In the same years, we also see the names of magazines such as Millet, Yeni Adam, Çınaraltı, Ülkü, İnsan, Yücel, Türk Amacı, Gökbörü. Although its line in the forties was Turkist-Anatolian, it is seen that the Değirmen entered the nationalism race with other magazines.

In this study, firstly, the layout features of the Değirmen are mentioned, then the purpose of the magazine and its writers are mentioned. The content of the journal is discussed in detail under the subtitles of “Story and Poetry”, “On Literature”, “Philosophy, History and Intellectual Writings”, “Fine Arts and Other Articles and “Polemics”. The article aims to determine the place of the journal in its period and its relationship with other journals.

Keywords: *Değirmen*, Periodicals, Republican Period, Art Magazines.

Giriş

Cavit Orhan Öz, Halit Tanyeli ve M. Naci Baysal’ın birlikte kurdukları “Aylık Fikir, San’at ve Ahlâk Dergisi” *Değirmen*, Ekim 1942 – Nisan 1944 tarihleri arasında on iki sayı olarak çıkmıştır. İmtiyaz sahibi M. Naci Baysal, neşriyat müdürü ise Cahit Tanyol’dur. Dergide daha çok fikir yazıları ağırlıkta olsa da; Behçet Necatigil, Sabahattin Kudret Aksal, Nahit Ulvi Akgün, Salah Birsal, Kaya Bilgegil, Tahir Alangu ve Abdülbaki Gölpınarlı gibi isimlerin katkılarıyla *Değirmen*, edebi açıdan da mecmua tarihimizde önemli bir yere sahiptir.

Alışıldığı üzere dergi, öncelikle mizanpaj özellikleriyle incelenecektir. Kapak kompozisyonu B. Mazhar Apa tarafından yapılmış olmakla birlikte, Mustafa Şekip Tunç’a ayrılan altıncı sayı hariç bütün sayılar aynı tasarıma sahiptir. Sadece her sayıda kapak rengi değişir ve o sayının içeriği yer alır. Son iki sayıda çok ufak bir değişikliğe gidilmiş, kapaktaki içindekiler çerçevesi diğerlerinden farklı olarak ortalanmıştır. Mustafa Şekip Tunç özel sayısında ise kapakta sadece onun fotoğrafı yer alır.

İç kapakta künye bilgileri vardır, bazı sayılarda bu bilgilere ek olarak duyurulara da yer verilir. İmtiyaz sahibi ve neşriyat müdürü bilgileri dışında, basıldığı yer, müracaat bilgileri ve abonelik bilgileri de vardır. Dördüncü sayıda ise künyede ek bir bilgi görürüz: idare müdürü Cavit Orhan Öz olarak yazılmıştır. Ancak bu, sadece bu sayıda yer alan bir bilgidir. Derginin kurucularının ismi ise iç kapakta değil, ilk sayfada üst bilgi olarak yer alır. Duyurular genelde gelecek sayıda yayımlanacaklarla ya da duyurusu yapılan yazıların neden yayımlanmadığı ile ilgilidir. Örneğin, üçüncü sayıda “Gelecek sayımızda Edebiyat Fakültesi profesörlerinden değerli

şair ve münekkit Ahmet Hamdi Tanpınar'la arkadaşımız Cahit Tanyol'un 'milli sanat' mevzuunda yapmış olduğu çok alakalı bir mülakatı bulacaksınız" duyurusu vardır. Ancak dördüncü sayının iç kapağında, "Geçen sayıda haber verdiğimiz mülakatın bazı sebeplerle bu sayıya yetiştirilemediğini okuyucularımıza teessürle bildiririz" yazar. Bu mülakat hiçbir zaman yayımlanmayacaktır. Yayımlanacaklar listesinde yer alıp da yayımlanmayan bir diğer eser ise Kaya Bilgegil'e ait bir koşmadır.

Değirmen'in ilk on sayısı Ahmet İhsan Ltd.'de basılmıştır. On birinci sayı, Sebat Basımevi'nde, on ikinci sayı ise İktisadi Yürüyüş Matbaası'nda basılır (Varlık 2019: 418).¹ Müracaat yeri İstanbul, abonelik fiyatı ise altı aylık 120, yıllık 240 kuruş olarak belirlenmiştir. Yabancı ülkelere de yıllık beş lira fiyat koyulmuştur. En arka sayfada reklamları görürüz. İkinci sayıda, her sayfanın altında bir özlü söze yer verilmiş, ancak bu fikir tutmamış olacak ki bir daha kullanılmamıştır.

Değirmen, iki cilttir. İlk altı sayı birinci cildi oluşturur, bu yüzden sayfa numaraları birbirini takip eder. İkinci cilt, yedinci sayıyla beraber başlar ve sayfa numaraları tekrar birden itibaren. Derginin ilk on sayısının aylık ve düzenli çıktığını görürüz. Ancak son iki sayıda tarihlerin arası açılır. Onuncu sayı Temmuz 1943'te çıkmışken, son sayı olan on ikinci sayıda Nisan 1944 tarihini görürüz.²

Derginin Çıkış Amacı ve Yazarları

Değirmen'in ilk sayısı, "Önsöz Yerine" başlıklı, çıkış amacını anlatan bir yazı ile başlar. Bu yazı, Nurullah Ataç'tan bir epigrafla sunulmuştur. Epigraf olarak Ataç'ın şu sözlerinin seçilmiş olması, derginin kışkırtıcı bir başlangıç yapmak istediği şeklinde yorumlanabilir: "Bugünün yazarı ile okuru birbiriyle anlaşmışlar; o yalanla dolu yazıların satırları arasında onların birbirlerine göz ettiklerini görüyorsunuz. Aldanan yok: yazar da okur da çıkarını arıyor, hoş geçinmeye çalışıyor, işte o kadar."³

Çıkış yazısı, epigrafın vaat ettiği kışkırtıcılıkla devam eder. Dergiyi çıkaranlar, öncekilere benzemedikleri vurgusuyla başlarlar. Çünkü onlar, iddia bolluğu içinde laf kalabalığı yapanlardır, onlara sık rastlanır ve bu artık "tikindirici bir mahiyet almıştır". Bu sebeple dergi, hiçbir peşin iddiası olmadığını söyleyerek, "ne olduğumuzu değil, ne olmadığımızı söylemekle iktifa edeceğiz" der ve on iki maddelik liste yayımlar. Bu listeye göre *Değirmen*'de kimse dahi değildir, kimse kendisini neslin fikir öncüsü olarak düşünmüyordur. İçlerinde Beyoğlu sokaklarında gezen "şair müsveddeleri" ya da "hamiyet tellallığı yapan kahve miskinleri" yoktur. Beyoğlu'nu değil Beyazıt'ı tercih etmektedirler. "Baudelaire, Rimbaud gibi serseri olmaya" niyetleri yoktur. Tek iddiaları

¹ Arşivimizde derginin 12. sayısının bazı sayfaları eksik olduğu için, bu eksik sayfalarla ilgili bilgiler, Varlık, M. Bülent (2019). "Değirmen-I", *Kebikeç*, S.47, s. 417-430'den alınmıştır. Bahsi geçen yazıda, derginin indeksi de yer almaktadır.

² Elimizdeki nüshada, 11. sayının tarih bilgisi yer almamaktadır. M. Bülent Varlık'ın bir önceki dipnotta bahsi geçen yazısında, bu sayının "Ağustos 1943" olarak tarihlendiğini görürüz. Ancak bu mümkün değildir. Çünkü 11. sayıda, 21 Aralık 1943 tarihli bir yazı, Eylül 1943'te çıkmaya başlayan *Büyük Doğu* dergisi hakkında bir yazı ve 15 Ocak 1944 tarihli *Çınaraltı* dergisinde çıkan bir yazının eleştirisi yer almaktadır. Derginin son sayısının Nisan 1944'te çıkmış olmasından hareketle, 11. sayının tarihinin 1944 olduğu kesindir, ancak ay bilgisi verilememiştir.

³ Nurullah Ataç'tan seçilen bu cümleler, derginin birinci sayısında "Önsöz Yerine" başlıklı yazının epigrafı olarak kullanılmıştır. Bk. *Değirmen*, S.1, s. 3.

vardır, o da yazının son cümlesidir ve tamamı büyük harflerle yazılmıştır: “SİZE SAMİMİYETİ ÖĞRETECEĞİZ...”

Dergide en sık gördüğümüz isimleri Muzaffer A. Aşkın, M. Naci Baysal, Cavit Orhan Öz, Halit Tanyeli ve Cahit Tanyol olarak sıralayabiliriz. Tahir Alangu, Ercüment Atabay, Orhan Ercem, Z. Fahri Fındıkoğlu ve Behçet Necatigil isimleri de, yazılarını diğerleri kadar olmasa da sık gördüğümüz isimler olarak sıralanabilir. Dergide şiir, öykü, resim yanında fikir, felsefe, tarih yazıları, eleştiriler, polemikler, kitap tanıtımları, tefrika ve bibliyografya yer alır.

Derginin İçeriği

Değirmen'in yayın hayatı boyunca çeşitli bölümler hazırlanmış, bu bölümlerin bir kısmı her sayıda olmasa da düzenli olarak yayımlanmış, bir kısmının ömrü ise uzun olmamıştır.

İlk cilt boyunca düzenli olarak devam eden “Aydın Yazısı” bölümü, aynı zamanda derginin açılış yazısıdır. İlk sayıda derginin manifestosu niteliğindeki “Önsöz Yerine” başlıklı yazıyı saymazsak, hiçbir “Aydın Yazısı” ikinci sayfaya taşmaz. Hepsisi “Değirmen” imzasını taşır ve daha çok bir önsöz kimliğinde, duyuru, anma, temenni gibi içeriklere sahiptir. 29 Ekim ve 10 Kasım vasıtasıyla Atatürk’ü anmak, A. İhsan Tokgöz’ün ölüm haberini vererek baş sağlığı dilemek, Mehmet İzzet’in mezarının Türkiye’ye nakledilmesiyle ilgili bir temenni duyurusu yapmak, bu kısa yazılara örnek olarak verilebilir. İkinci cildin başladığı yedinci sayı ile birlikte ise bu bölümü göremeyiz.

Bir diğer uzun ömürlü bölüm, “Yağmur Bulutu”dur. İlk beş sayıda düzenli olarak gördüğümüz bu köşe, ikinci ciltte sadece onuncu sayıda vardır. İlk yazının imzası Cavit Orhan Öz’e aittir ve küçük notlardan oluşur. Son sayıda da Öz’ün imzası görülür. Ancak aradaki yazıların ikinci sayıdaki Y.B. imzalı olanı hariç, hepsi imzasızdır. Bu köşede, deneme tarzında yazılmış, belirli bir konuya ya da biçime bağlı kalınmamıştır. “Geçen Ayın Fikir Hayatı” bölümü ise *Değirmen*'in en uzun soluklu köşesidir. Mustafa Şekip Tunç özel sayısı hariç, ilk on sayının tamamında yer alır. Aylık fikir ve sanat olaylarının özetinden oluşur. Aslında birinci sayıda “Gelecek Ayın Fikir ve Sanat Haberleri” adını taşıyan bir sayfa olacağı da duyurulmuş, bu sayfada konferans, sergi, konser vs. gibi fikir ve sanat hareketlerinden okuyucuların haberdar edilecekleri söylenmiş ancak böyle bir bölüm hiçbir zaman dergide kendine yer bulamamıştır.

Cavit Orhan Öz’ün kaleme aldığı “İnsan ve Eseri” köşesi, derginin kitap eleştirisi bölümüdür. İlk cildin tamamında (yine altıncı sayı hariç) vardır.⁴ Kitap eleştirileri, ikinci ciltte başka isimlerle devam eder. Yedinci sayıda Muzaffer A. Aşkın (“Kitaplar Arasında”), sekizinci sayıda Cahit Tanyol (“Bir Kitabın Düşündürdükleri”) ve onuncu sayıda O.B. (“Kitaplar Arasında”) isimlerini görürüz. Cavit Orhan Öz’ün “İnsan ve Eseri”, dokuzuncu ve onuncu sayılarda da karşımıza çıkacaktır. Bunun dışında birkaç sayıda yeni çıkan kitaplara ve dergilere yer verildiği görülür.

Derginin sadece birkaç sayı süren diğer bölümlerini ise “Şuradan Buradan”, “Güzel Sözler”, “Geçen Yılda Olup Bitenler”, “Anadolu’dan Notlar” ve “Britanya Mektubu” olarak sıralayabiliriz.

⁴ İlk cildin son sayısı olan Mustafa Şekip Tunç sayısının tamamı Tunç’a dair yazılardan oluşur.

Öykü ve Şiir

Değirmen, hikâye yönünden zayıftır. On iki sayıda sadece yedi hikâye vardır, bir sayıda birden fazla hikâye hiç yayımlanmamıştır. Bunların üçü tercüme olmakla birlikte, kalan dördünün üçü de aynı isme, Nevzer Yusuf Önder'e aittir.

Değirmen'de yayımlanan ilk hikâye, bir H.G. Wells (1866-1946)⁵ çevirisidir: "Aşk İncisi". Masalsı diliyle dikkat çeken keyifli hikâye, sevdiği kadının ölümüyle dünyası yıkılan bir prensin, eşinin anısına bir anıt mezar yaptırma sürecini anlatır. Tercüme, derginin yazarlarından Ercüment Atabay'a aittir. Dergideki diğer tercüme hikâyelerde ise Behçet Necatigil'in imzası vardır. İlk çevirisi, yedinci sayıdaki Miguel de Unamuno'nun⁶ (1864-1936) "Aşkın Hücumu" hikâyesidir. "Bir İspanyol Hikâyesi" üst başlığı ile yayımlanan eserin girişinde Unamuno'yu tanıtan kısa bir yazı yer alır. Eserde, aşkı arayan bir adamın yolculuğu anlatılır. Behçet Necatigil'in güzel Türkçesi ile dilimize kazandırdığı bir diğer hikâye ise onuncu sayıdaki "Kaknüs"tür. Svetoslav Minkov'a (1902-1966)⁷ ait olan bu hikâye, "Bir Bulgar Hikâyesi" üst başlığı ile yayımlanır ve ölü bir defineciyi anlatır. Çevirmen, bu sefer yazarı tanıtan bir giriş eklememiştir.

Telif hikâyelere geldiğimizde, ilk önce Nevzer Yusuf Önder'in adını görürüz. Yazarın dördüncü, beşinci ve sekizinci sayıda olmak üzere üç hikâyesi yayımlanmıştır. "Terhis", bir grup askerin tren yolculuğunu anlatır. "Günah" ise Kadri adında bir köylünün başından geçen tuhaf bir olay hakkındadır. Diğer hikâyelere göre daha zayıf bir kurguya sahip olan "Zeliha" ise sonu hüznü biten bir aşk hikâyesidir. Önder, hikâyelerinde yöresel dili başarıyla kullanır ve okuru içine çeken kurgularında, insanın acizliğine odaklanır. Anılacak son hikâye, Sabahattin Kudret'in imzasını taşıyan "Hayriye Hanım"dır. Eser, aynı dairede memur olarak çalışan Hayriye Hanım ile anlatıcının hayata bakışlarındaki fark üzerinedir.

Şiirlere baktığımızda ise, hikâyelere nazaran daha zengin bir içerikle karşılaşırız. Mustafa Şekip Tunç sayısı hariç her sayıda şiir yayımlayan dergide, kırktan fazla şiir vardır. Derginin Garip akımının gündemde olduğu yıllara rastladığını hatırlayalım. Bu yüzden çok sayıda şiirin kötü birer taklitten öteye gidememesi ve isimlerini gördüğümüz şairleri bugün anmıyor olmamız şaşırtıcı değildir. Dergide özgün şiirleriyle dikkat çeken isimler Cahit Tanyol ve Behçet Necatigil'dir. Cahit Tanyol'u derginin ilk yıllarında üç şiiri ile görürüz: "Ninni", "Mektup" ve "Kaygı". Behçet Necatigil'in ise beş şiiri ve Richard Dehmel'den (1863-1920)⁸ yaptığı bir şiir çevirisi vardır.

Necatigil'i *Değirmen*'de kimi zaman Necati soyadıyla da görürüz. Şiirlerinin ise tek bir çizgide olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Onda da Garip etkisinin görüldüğü aşikârdır, bilhassa "Hayır Sahibi" ve "Üzüntülü" şiirlerinde, ancak bu etkinin diğerleri gibi taklit seviyesinde olmadığını söylemek gerekir.

Necatigil'in 1935'ten beri çeşitli dergilerde yayımlanan şiirlerinden bir seçme niteliğindeki kitapta [Kapalı Çarşı] Birinci Yeni'den esintiler sezilse de, o, kendi yolunu çizmeyi tercih etmiş

⁵ Bilim kurgu romanlarıyla tanınan İngiliz yazar. Yazarın, *Nutuk*'ta *Outline of History* kitabıyla anıldığını hatırlayalım (Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019, s. 948-949).

⁶ İspanyol yazar ve düşünür. Birçok eseri Türkçeye çevrilmiş olmakla birlikte, Behçet Necatigil'in çevirdiği *Sis* romanı bunların en meşhurlarındandır (Miguel de Unamuno, *Sis*, Çev. Behçet Necatigil, Can Yayınları, İstanbul, 2017).

⁷ Bulgar yazar. Hiçbir eseri dilimize aktarılmamıştır.

⁸ Alman şair ve yazar.

bir şairdir. Aslında Necatigil de Garipçiler de büyük şehirdeki küçük insanın yaşamına ait gerçekleri aktarırlar. Ama Necatigil'in bu konudaki tutumu, şiirsel estetiği, âhenk ve müzikaliteyi ikinci plânda bırakan bir tutum olmadığı gibi, onun şiirde günlük yaşamın sorunları üzerinde giderek derinleşen ve o ölçüde karamsarlaşan bir bakışı vardır. [...] Sonuçta Necatigil 1940'lı yılları Garip akımından ayrı bir çizgide, ona karşı çıkmayan ama eleştirel bir gözle izleyerek şiir görüşünü biçimlendiren, şiir içindeki sözcük atkısını ve üslûbunu güçlendiren bir anlayışla tamamlar (Gökalp 1993: 354-355).

Dergide şiirleriyle dikkat çeken diğer isimleri Sabahattin Kudret Aksal (aynı sayıda olmak üzere Garip tarzı üç şiir), Rüştü Onur (dört şiir), Muzaffer Tayyip (iki şiir), Nahit Ulvi Akgün (bir şiir), Ruhi Su (bir şiir) ve Salah Birsal (bir şiir) olarak sayabiliriz. Rüştü Onur'un şiirleri, ölüm ilanı ile birlikte yayımlanır. Şair, şiirleri dergiye kendisi göndermiş ancak yayımlandığını göremeden vefat etmiştir. Hem onun hem de Muzaffer Tayyip'in şiirleri hayata dair, Garip tarzı şiirler olmakla birlikte; Rüştü Onur'un, arkadaşından bir adım önde olduğunu söylemek mümkündür. Salah Birsal'in şiiri ise, ilginç üslûbu ile dikkat çeker. "Salah Birsal'in Aşk" başlığını taşıyan eser, iki bölümden oluşur ve "Bu şiir ise arzuhal hükmünde bir ilandır" dizesiyle sona erer.

Dergide şiiri yayımlanan diğer isimleri Saffet Aykun, M. Aydın, Mehmet Serpin, O. Sebati Erengil, Şükrü Enis Regü, Sami Gürlev, V. Erkmen, Hasan Şimşek, K. Domaniç, Mehmet Dizman, Sabahattin Batur, R. Ayhan ve Mehmet Deligönül olarak sıralayabiliriz. Bir de Gedai'nin "Vasfi İstanbul" şiiri, şair hakkında bir ön bilgi ile birlikte yayımlanmıştır.

Behçet Necatigil'in bahsi geçen çevirisi dışında dergide iki isim daha Türkçeye aktarılmıştır. Saliha Atıl, Ferzan Kocagöz, Orhan Ercem ortak çalışması ile Sir Philip Sidney'in (1554-1586)⁹ üç, Christopher Marlowe'un (1564-1593)¹⁰ iki şiiri çevrilmiştir. Çevirilerin önünde şairler hakkında kısa bir bilgi yer alır.

Edebiyat Üzerine

Değirmen'in edebiyatla ilgili yazıları, dergideki diğer yazılarına kıyasla zayıf görünmektedir. Yahya Kemal, Namık Kemal, Ahmet Vefik Paşa ve Hüseyin Rahmi Gürpınar, hakkında yazılan dört isimdir. Diğer edebiyat yazıları ya tenkid, milli edebiyat, tercüme edebiyat gibi meseleler üzerinedir ya da masallar ve mesneviler gibi klasik ve halk edebiyatı konularını içerir.

Birinci sayıda, Cahit Tanyol, Ahmet Hamdi Tanpınar'a ithaf ettiği yazısında Yahya Kemal'i abartılı bir dille överek Muallim Naci'yi kötüler. "Yahya Kemal'den evveli şairler ancak melodi yaptılar; fakat o, Türk şiirinde ilk senfoniye yazan adamdır" (Tanyol 1942a: 8) diyen yazarın, bir millileşme derdi olduğu, 'kendilik' vurgusu yaptığı dikkat çeker.¹¹

Değirmen'de yayımlanan ikinci edebiyat yazısı yine Cahit Tanyol'a aittir. Dördüncü sayıdaki yazı, "Namık Kemal ve Kahramanları" başlığını taşır. *İntibah* romanını yeniden okuduğunu söyleyen yazar, bu eserin fikir tarihimizin bir dönüm noktası olduğunu iddia eder. Batı karşısındaki aşağılık kompleksi, yanlış batılılaşma meselesi gibi konulara değinir. Tanyol'un roman incelemesinden çok işin fikir boyutuyla ilgilendiği görülür. Meseleye didaktik bakar.

⁹ İngiliz şair.

¹⁰ İngiliz şair ve oyun yazarı.

¹¹ Ayrıca bk. Tanyol, Cahit (2008). Türk Edebiyatında Yahya Kemal, İstanbul: Özgür Yay.

Yazarın dokuzuncu sayıdaki “Bir Dilenci Şairi” başlıklı yazısı ise alaycı, iğneleyici ve oldukça sert üslubuyla dikkat çeker. Cahit Tanyol’un hedefindeki isim Rıfat Ilgaz’dır, şaire öfkesi ise *Yarenlik* isimli şiir kitabından kaynaklanır. Alaycı bir dille, Ilgaz’ın dilencilerin avukatlığını üzerine aldığı söyleyen Tanyol’un, dilencileri zekâ ve ahlak bakımından aşağıladığı görülür. Belli ki *Yarenlik*, belirli bir çevreden çok olumlu tepkiler almıştır. Bu sebeple Tanyol, eleştiri oklarını onlara da çevirir: “Tabii her içtimaî problemle de, ancak ve ancak komünizmin meşgul olabileceğini ve vehm eyleyen birkaç idealizm zübbesi, bu dilenci keşkülünü alkışlamakta gecikmedi” (Tanyol, 1943: 76). Yazısının devamında, sosyalizmi ve sosyalistleri taşa tutan yazar, Sabahattin Ali’ye de Ilgaz’ı övdüğü için çatar. Cahit Tanyol, bu eserin realist şiir türünün (bu şiir türü ile de alay eder) şaheseri olarak anılmasına fazlasıyla içerlemiş gibidir. Yazısını son derece sert bir dille tamamlar: “[...] hâlâ birtakım köksüz ve piç yazıları piyasaya sürmek, millî şahsiyetimize bir suikasttan başka bir şey değildir” (Tanyol 1943: 80).

Tanyol’un Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın ölümü üzerine yazdığı *Değirmen*’deki son yazısı, derginin son sayısında yer alır. Yazar, Gürpınar ile Halit Ziya’yı karşılaştırarak, Gürpınar’ı üstün bulur. Ona göre Hüseyin Rahmi hayata, Halit Ziya insana bakar. “Hüseyin Rahmi’nin karşısında Halit Ziya, bir romancı olmaktan ziyade, roman tekniğinin bir münşisi şeklinde kalıyor” (Tanyol 1944b: 153) diyen Tanyol, Gürpınar’ı, “Türk romanının hakiki babası” olarak kabul eder (Tanyol 1944b: 153).

Dergideki diğer edebiyat yazılarına dönersek, dördüncü sayıda, K. Domaniç imzalı “Tenkidin Lüzumu” başlıklı bir yazı yer alır. Yazar, Ahmet Haşim’in “Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar”daki bülbül benzetmesini gündeme getirerek, şairi haksız bulur. Eleştiriye ilerlemenin bir gereği olarak yorumlayan Domaniç, bütün Osmanlı’da tek bir münekkinin olmamasını da eleştirir.

Beşinci sayıda Muzaffer A. Aşkın, “Bir Milli Edebiyat Meselesi Var mıdır?” başlıklı yazısında, tanımın sınırlarını tartışır. Öncelikle çözülmesi gereken meselenin “sanatkâr var mı yok mu” sorusu olduğunu söyler. Aynı sayıdaki Mansur Gündüz’ün “Şiirle Tedavi” yazısı ise şiir konusundaki görüş farklılıklarından bahseder. Gündüz’ün, vezin, kafiye ve sanat karşısı olan yeni şiir anlayışına taraftar olmadığı görülür. Yazar, bilinçaltı şiiri ile dalga geçer.

Yedinci sayı, Kaya Bilgegil’in “Destanlar Hakkına Umumi Mülâhazalar” başlıklı yazısına yer verir. Bilgegil, bu yazıda destan türü hakkında bilgi vererek, türün tarihi, özellikleri ve içeriğinden bahseder. Sekizinci sayıdaki İbrahim Olgun imzalı “Mesnevi Şerhleri” yazısı, alandaki bir eksikliği doldurma iddiası ile dikkat çeker. Maarif Vekilliği’nin bastığı Mesnevi tercümesinin çok ilgi gördüğünden bahseden yazar, eserin farklı dillerde tercümelerinin, şerhlerinin yapıldığını ancak bu şerh ve tercüme üzerinde derli toplu bir tetkik yapılmadığını söyler. Olgun, bu yazısında, Türkçe şerhlerden başlayarak karşılaştırmalı bir inceleme yapmaya çalışır. Aynı sayıda Tahir Alangu’nun “Hakiki Sanatın Peşinde Masal ve Klasikler” isimli yazısını görürüz. Bu yazının devamı, aynı başlıkla, dokuzuncu sayıda yer alır. Alangu, çalışmasında, yönümüzü sadece batıya döndüğümüzü ve bunun doğru olmadığını söyler. Neşriyatın yüzde sekseninin tercüme olduğunu eleştirerek, milli harsın nerede olduğunu sorar. Tercümenin gereksiz olduğunu iddia etmediğini ancak milli edebiyatın kalkınmasına yönelik çabanın az olduğunu ifade eder. Alangu’nun bu yazıda öne sürdüğü bazı tespitler dikkat çekicidir. Shakespeare’in asırlardan beri okunmadığını, artık

Avrupa’da bile akis bulamadığını iddia eden yazar klasik edebiyat adı altında Yunan-Latin-Hristiyan dünya görüşünün bize takdim edildiğini söyler (Alangu 1943: 41). Alangu’nun dergideki diğer yazıları; rüyaların masallardaki yeri üzerine kaleme alınan “Rüya ve Masal” ve Keloğlan masallarının Türk halk masalları içindeki yerinden bahseden “Keloğlan Masalları” olarak sıralanabilir.

Dokuzuncu sayıda Abdülbaki Gölpınarlı imzasını görürüz. “Enderunlu Vasıf’ın Mezar Taşı”nda, mezarlıkların öneminden bahsederek, Türk Tarih Kurumu’nun değerli mezar taşlarını tespiti karar verdiğini duyurur. Kendisine de görev verildiğini söyleyen Gölpınarlı, yazısının devamında, bu görev sebebiyle rastladığı Enderunlu Vasıf’ın mezar taşını anlatır.

Orhan Ercem’in tercüme meselesini tartıştığı yazısı da, dokuzuncu sayıda kendisine yer bulur.

Felsefe, Tarih ve Fikir Yazıları

Dergide, felsefe yazılarına önemli ölçüde yer verilmiştir. On iki sayıda toplam dokuz yazı, felsefeye dairdir. Muzaffer A. Aşkın, üç bölüm olarak birinci, ikinci ve beşinci sayılarda “Felsefi Eserlerin Tercümesine Dair Birkaç Söz ve Örnekler”i yayımlar. Yazı dizisi, tercümenin ve yabancı dil bilmenin önemine vurgu yaparak başlar. Aşkın’a göre edebi eser tercümelerinde iyiye doğru bir aşama kaydedilmiştir ancak felsefede durum dünkünden de kötüdür. Bu durumdan dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel’i sorumlu tutar: “Ne garip ki sırf kendi gayretleriyle öbür tarafta işi yoluna koyan Maarif vekilimiz, kendisi felsefeci olduğu halde, felsefeyi üvey evlâd gibi bir yana bırakmış görünüyor” (Aşkın 1942b: 10). Felsefe kürsülerinde yabancı dil bilen hocaların azlığı ve yapılan tercümelerin kötü oluşunun, felsefeden soğutacağını düşünen yazar, bu yazı dizisindeki amacını şu cümlelerle ortaya koyar: “[...] çok yakında başlamasını tekrar tekrar temenni ettiğimiz çalışmalara, pek mütevazî de olsa, aydınlatıcı bir hizmetimiz olur ümidile bu çeşit eserlerin tercümesindeki prensiplere dair kanaatlerimizi söylemeyi ve birkaç örnek vermeyi düşündük” (Aşkın 1942b: 10).

Dergide, Prof. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu’nun beşinci sayıda “Milletlerarası Felsefe Kongreleri ve Türkiye”, sekizinci sayıda “İlk Çağ Ahlakına Toplu Bir Bakış” ve son sayıda “Ortaçağ Ahlak Tarihine Toplu Bir Bakış” olmak üzere üç yazısı bulunur. Felsefeye dair diğer yazıları ise şöyle sıralayabiliriz: Birinci sayıda Ercüment Atabay’ın “Carlyle’ın Tarih Felsefesi”, dokuzuncu sayıda Nurettin Ardıçoğlu’nun “Ahi Teşkilatı ve Fütüvvet Felsefesi” ve son olarak yine aynı sayıda M. Naci Baysal imzalı “Halis Fikir Adamı Nasıl Yetiştirilir?”.

Dergide tarih odaklı tek eser, Halit Tanyeli’nin “Midhat Paşanın Muhakemesi ve Taif’te katli” başlıklı yazı dizisidir. Birinci, ikinci ve dördüncü sayıda kendine yer bulan bu seri, “Yakın tarihimizden acı bir levha üst başlığı” ile takdim edilmiştir.

Dergideki fikir yazıları ve denemeler, dergi ekibinin hemen hemen ortak bir dünya görüşüne sahip olduğunu gösterir niteliktedir. Millilik ve Türkçülük vurgusunun farklı yazarlar vesilesiyle sık yer alması, milliyetçilik anlayışlarının farklılığı üzerinde ısrarla durulması, derginin kimliğini belli eder. Örneğin, Halit Tanyeli’nin ikinci sayıdaki yazısı, “Türkçülük ve Anadoluculuk” başlığını taşır ve bu iki fikir cereyanının farklı olmadıkları iddiasındadır. Tanyeli, Türkçülüğün sadece Gökalp’in Turan yolu olmadığını söyleyerek, belli bir kesimdeki milliyetçilere taş atar. Kendine Türkçü deyip

Anadolu'dan bahseden herkese hücum edenleri eleştirir. Ona göre, “Tanrıdağı'nın eteklerine götürecektir yol Anadolu'dan geçmektedir” (Tanyeli 1942b: 36). Dergi, yayın hayatı boyunca bu görüşü devam ettirir ve millilik vurgusu ile birlikte Anadolu'ya, köy hayatına dair yazılara yer verir.

Cahit Tanyol'un “Milliyet ve Sanat” başlıklı yazısında da Tanyeli gibi Gökalp'in milliyetçilik anlayışına çatıldığını görürüz: “Ziya Gökalp bu fikirlerin Türk bünyesinde araştırmalarını yapmışsa da onu realitede tahkike imkân bulamayan bir nazariyatçı olarak kalmaktan da kurtulamamıştır” (Tanyol 1942c: 68). Tanyol'a göre Ziya Gökalp, hayattan kitaba gitmesi gerekirken, kitaptan hayata gider. Yazarın milliyetçilik anlayışını tasvip ettiği isimler ise Z. Fahri Fındıkoğlu ve Ahmet Kutsi Tecer'dir. *Değirmen*'in benzer içerikteki diğer yazılarını da göz önünde tuttuğumuzda, aynı yıllarda çıkan diğer dergilerinin kendi aralarında milliyetçiliği paylaşmadıkları bir ortam izlenimi de ediniriz.

Değirmen'deki diğer yazılar Atatürk, ahlak, terbiye, aydın, ideal-hakikat farklılığı, gazete ve mecmuaların hayatımızdaki yeri gibi konulara değinir. Z. F. Fındıkoğlu'nun “Freud'a Göre Kurban Müessesesi” gibi ilginç içerikli yazılar, farklı alanlara dair farklı yorumlar, *Değirmen*'de pek görülmez.

Güzel Sanatlar ve Diğer Yazılar

Değirmen'in ilk beş sayısında, birer resim yer alır. Bu resimlerden dördü Fuat Bener'e (Pirinç Ayıklayan Kadın, Dağ Yolu, Köşe Başı ve biri isimsiz), biri Halil Ayhan'a (Aysen) aittir. Bunun dışında resim sanatına dair herhangi bir yazı yoktur. Müzik ile ilgili ise dört yazıya rastlarız.

Muzaffer A. Aşkın, birinci sayıda, şiir ve müzik ilişkisine dair bir yazı kaleme alır ve müziği sanatların şahı olarak niteler. Ona göre müzik şiirden üstündür çünkü “şiir gayeyi görür, müzik gayeye varır” (Aşkın 1942a: 19). Ercüment Atabay (üçüncü sayı) ve O.B. (sekizinci sayı), Beethoven üzerine, tanıtıcı birer yazı yazarlar. “Geçen Ayın Müzik Hareketleri” ise yedinci sayıda, imzasız olarak yayımlanır.

Dergideki tek tefrika Orhan Ercem'in İngilizceden çevirdiği Halil Cibran'a (dergideki haliyle Kahlil Gibran) ait Peygamber isimli metindir. Derginin iki, üç, dört, beş, yedi, sekiz ve onuncu sayılarında olmak üzere yedi bölümden oluşur. Çevirmenin, hocası Halide Edib'e ithaf ettiği çevirinin tanıtımı şu cümlelerle başlar: “DEĞİRMEN bu sayısıyla şimdiye kadar memleketimizde tanınmamış bir şair ve filozofun ‘Peygamber’ adlı kitabından tercümelere başlıyor. Garbın ve bilhassa Amerika'nın senelerden beri alkışladığı bu san'atkâr birçok peygamberlerin memleketi olan Lübnan'da doğdu” (1942: 45). Orhan Ercem, bugün *Ermış* adıyla bildiğimiz bu eserin çevirisini daha sonra kitap olarak yayımlamıştır.¹² Eserin Türkçedeki ilk çevirisinin *Değirmen*'de yapılmış olması, derginin tarihi açısından dikkat çekicidir.

Yine dergide tek örneğini gördüğümüz bir diğer bölüm bibliyografyadır. Dergide sadece Ziya Gökalp için yapılmıştır. R. Ayhan'ın hazırlamış olduğu bibliyografya, şu cümlelerle takdim edilir:

Z. Gökalp'in dergi ve gazetelerde çıkan yazıları henüz kitap halinde toplanmış değildir. Bu yazıları, isim ve yerlerini işaret ederek memleket münevverlerinin gözü önüne koymayı faydalı

¹² Kahlil Gibran, *Peygamber*, Çev. Orhan Ercem, Marmara Kitabevi, İstanbul, 1945.

bulduk. Arkadaşımız R. Ayhan'ın hazırlamış olduğu yazıları, tasarlanmış bir sıra takip etmeksizin, bu sayımızla birlikte neşre başlıyoruz (1942: 29).

Bir, üç, dört ve beşinci sayılarda yer alan ve dört bölümden oluşan bibliyografyada yer alan dergileri, *Yeni Mecmua*, *Halka Doğru*, *İslam Mecmuası*, *Milli Tetebbüler Mecmuası*, *Muallim*, *İçtimaiyat Mecmuası*, *Dergâh* ve *Küçük Mecmua* olarak sıralayabiliriz.

Polemikler

Dergideki ilk polemik, *Yeni Adam* dergisi ile yaşanır. *Değirmen*'in ilk sayısı hakkında, *Yeni Adam*'ın 15 Ekim 1942 sayısı, Yunus Kazım Köni imzalı bir yazı yayımlar. Köni, derginin önsözünü eleştirdiği bu yazısında özellikle iki tavra karşı çıkar. Birincisi, dergiyi çıkaranağın kendilerini “biz dahi değiliz” diyerek tanıtması, diğeri ise Beyoğlu-Beyazıt karşılaştırmasıdır.

Gençlerin peşinen dahi değiliz demesini alçakgönüllü bulmakla beraber, dâhilik iddiasının gençliğin mizacında olması gerektiğini, hatta bunu sevimli bulduğunu söyler. Bu iddiaya sahip değillerse boş yere dergi çıkarmanın lüzumsuzluğunu öne sürer. Köni'ye göre “dehasına ve gücüne ilk önce kendisi inanmayan bir sanatkâr hiç kimseyi inandıramaz” (1942: 7). Yazarın eleştirdiği bir diğeri mesele ise, *Değirmen* ekibinin Beyazıt'ı Beyoğlu'na üstün tutmasıdır. Türkçülük iddiasında olanların iki tarafı da kucaklaması gerektiğine inanır:

Fetih devirlerinin abideleriyle bezenmiş olan Beyazıt kadar Haliç'in öte tarafı da bizimdir. Beyazıt'ı ecdat yarattı, ecdat mirası ile geçinecek kadar sanatkâr değiliz. O ecdada layık olduğumuzu torunlarımıza ispat etmek için Beyazıt Meydanı'ndan taşmamız, her konduğumuz yeri milli dehamızla süslememiz lazım değil mi? Öyle ise Beyoğlu'nu yadırgamakla daha koyu Türkçü olmayız, orada oturup oturmamak içtimai meyillerimizin bir miyarı sayılmamak icap eder (Köni 1942: 7).

Yunus Kazım Köni'ye cevabı ikinci sayıda Halit Tanyeli verir. Teşekkürle başladığı yazısında, “Her ne olursa olsun, altında imza bulunmasa, Yunus Kazım'ın olduğuna inanmayacağımız bu sözlerin garip tesirini hiçbir şey hafifletemez” (Tanyeli 1942a: 59) cümlesini kuracak kadar yazara içerlediğini görürüz. Tanyeli, savunmasında “Acaba Bay Yunus Kâzım hiçbir kıymet ifade etmediği halde ‘Ben dâhiyim’ diye bağırın ve kendisini kandıramayan insanın bu çılgın avazesinde ne sevimmilik buluyor” (1942a: 59) der ve dergi çıkarmanın sadece dâhilik iddiasında olanların hakkı olmadığını söyler. Kendilerinin Türkçü oldukları iddiasında olmadıklarını da hatırlatan Tanyeli, milliyetçiliklerinin sözde değil işte olduğunu söyler. Beyazıt-Beyoğlu meselesinde ise söylediklerinin arkasında durarak şunları yazar:

Beyoğlu'nun fikir, san'at ve ahlâkını bir türlü benimseyemedik. Sonra Türkçülük ve milliyetçiliğimizi götürmeye mecbur olduğumuz o kadar çok yer ve kafa var ki, sıra Beyoğlu'na gelinceye kadar aradan epeyi zaman geçer. Bırakalım da bu vazifeyi yine kendi dâhileri başarsın (Tanyeli 1942a: 59).

Dergideki ikinci polemik, Niyazi Berkes'in *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*'nde çıkan bir yazısı üzerinedir. Derginin ilk sayısında Berkes, Hilmi Ziya Ülken'in *İçtimai Doktrinler Tarihi* kitabını eleştirir:

Bütün eser, muhtelif zamanlarda okunan eserlerden çıkarılan notlardan veya aceleyle yapılmış tercümelere alınmış parçaların, belki bir daha gözden bile geçirilmeksizin, bir iki başlık

vesaire ilâvesiyle matbaaya verildiği intibamı, haklı veya haksız, veriyor. [...] Eserin başından sonuna kadar sürekli bir şekilde itina ile takip edilmiş bir görüş, bir usul yoktur (1942: 120-121).

Yazı, Berkes'in, eserde bulduğu kusurların dökümüyle devam eder. Yazıyı kaleme almaktaki asıl amacının ise öğrencilerin ve okuyucuların, "sahasında ilk ve biricik" olan Ülken'in bu eserdeki hatalarının gerçek sanmaması olduğunu söyler (Berkes 1942: 120). Berkes'in bu yazıdaki dilinin sivri, eleştirilerinin sert olması dikkat çekicidir.

Değirmen, bu yazı üzerinden bir tartışma başlatmak istediğini derginin beşinci sayısında duyurur:

Ankara D. T. C. Fakültesinin çalışma verimlerini ilim dünyasının gözü önüne koymak maksadıyla çıkardığı dergide, Sosyoloji Doçenti Niyazi Berkes'in Prof. H. Z. Ülken'in bir kitabı hakkındaki tenkidini okuduk. Sosyoloji öğretimimizde çok titizlikle ele alınmasına bizim de kani olduğumuz bu mevzu üzerinde, ilmi ve semereli bir münakaşanın açılmasına yer ve imkân vermek maksadıyla dergimiz, kendisine gönderilen bu yazıyı sütunlarına alırken, tamamen bîtaraf olduğunu ve mevzuun aydınlanması için sahifelerinin, müellif ve münekkide de açık bulunduğunu bildirmek ister (1943: 142).¹³

Bu açıklamanın ardından, M. Dolunay imzası ile yayımlanan "Bir Tenkidin Tenkidi" başlıklı yazı gelir.

Dolunay, yazısında Ülken'i savunarak, Berkes'in tenkid metodunu eleştirir: "N. Berkes ilmi bir tenkit yolu tutmamıştır. Aynı zamanda yazıda laubali, müteceviz bir ifade kullanmaktadır. Bunu Niyazi Berkes'ten hiç beklemediğimizi bilhassa bildirmek isteriz" (1943: 143). Eleştirmen, Berkes'in, kitabın tertibine yönelik eleştirilerini anlayışsızlık olarak görür (Dolunay 1943: 143). Kitabın zaten telif iddiasının olmadığını, öğrencilerin sınava hazırlanabilmesi için hızlıca toparlanan ders notları olduğunu söyler ve Niyazi Berkes'in de bunu bilmesi gerektiğini ifade eder. Daha sonra, bulunan kusurlara tek tek cevap vermeye çalışır. Yazısını ise Berkes'ten bir cevap beklediğini ima eden şu cümlelerle sonlandırır: "Kopuk ve yanlış film parçalarının doğrularının neler olduğunu münekkitten, memleket kültürü namına beklediğimizi söylemek isteriz. Bu N. Berkes için artık bir borç olmuştur" (Dolunay 1943: 152).

M. Naci Baysal, *Değirmen*'in sekizinci sayısında, *Millet* dergisinde çıkan iki yazıyı odağına alır (1943: 46-48). Bunlardan biri, Prof. Dr. Muhlis Ete'nin, Mart 1943'te çıkan yazısıdır. "Bizde Dergi Enflasyonu" başlığını taşıyan yazı, bazı iddialar ortaya atar ve çözüm yolları önerir. Çok fazla dergi çıkarılmasını eleştiren Ete, kâğıt sıkıntısının olduğu bir dönemde, dergilerin polemiklere girmeyi bırakıp, lüzumlu içerikler yayımlaması gerektiğini söyler. Profesör, lüzumlu içerik tanımının özneliği ve bu politikanın barındırdığı tehlikenin farkında değil gibidir. Ete'ye cevap, yine aynı derginin Nisan 1943 sayısında, O. Korkut Akol tarafından verilir. Akol, "Bizde Mecmuacılık" başlıklı yazısında dergileri içerik ve hitap ettiği kitle açısından rakamlar, yüzdeler ve tablolar ile tasnif eder. Okur kitlesi için de sayılara başvurur.

Hiç de azımsanamayacak olan bu okuyucu kitlesi ile onların karşısına çıkarılan mecmuaların sayıları karşısında, bir mecmua enflasyonundan şikâyet etmekten çok, mecmuacılık işinin Türk

¹³ Çağrıya rağmen bu tartışma tekrar gündeme gelmeyecektir.

cemiyeti ve Türk ihtilâli içindeki vazifesini, mesuliyetini kavrayamadığına üzölmek daha doğru olur (Akol 1943: 360) der.

Baysal da bu iki yazıyı alıntılarla gündeme taşır ve ikisini de eleştirir. Yazara göre dergilerin asıl sorunu okur azlığı değil, okurların dergiye para vermek istememesidir (Baysal 1943: 47). Yazı, bu düşünceyi destekleyen bir Peyami Safa alıntısıyla sonlanır.

Değirmen'in aynı sayısındaki bir diğer polemik, N. Gökebakan tarafından kaleme alınmıştır. *Dikmen* dergisinin on beşinci sayısında, Orhan Sunar'ın kaleme aldığı "Ahlakçılar Sussalar!" başlıklı yazıya, Gökebakan, "Ahlakçı Olmıyanlar Sussalar" ile cevap verir. Yazının hem ahlakçıları suçladığı hem de kendisinin ahlakçı davrandığını söyleyerek, bu tavrı eleştirir. Yazarın üslubunun kibar olmadığı aşikârdır: "Ahlakçı arkadaşımızın ahlak hakkında hakikaten çok orijinal fikirleri var. Hayrını görsün" (Gökebakan 1943: 49). Gökebakan, yazısının sonunda kendi ideallerini (milliyetçi Kemalizm) açıklar ve bu idealler için yaşadıklarını, kendilerinin de ahlakçı olduklarını söyler.

Değirmen'in sert dili ile dikkat çeken yazarı Cahit Tanyol'un iki yazısı da bu başlık altında değerlendirilebilir. İkinci sayıdaki "Milliyet Zabıtası", *Çınaraltı* dergisini ve bu dergide çıkan bir yazıyı hedef alır. Savaş çıktığından beri "milliyet", "hamiyet", "halk" gibi kelimelerin istismar edildiği bir dönemden geçtiklerini söyleyen Tanyol, *Çınaraltı* dergisini "yazı heyeti[nin], bir senedir ne kadar bayatlayan, işportaya düşen ve kese kâğıdı olarak kullanılan ne kadar fikirler varsa hepsini piyasaya dök[mekle]" suçlar (1942b: 43).

Cahit Tanyol'u kızdıran, H. E. Erkilet imzalı "Ben Milliyetperver Değilim Diyen Bir Öğretmen!" başlıklı yazıdır.¹⁴ Erkilet'in, milliyetperver olmadığını söyleyen bir öğretmeni hedef alan tavrına çok öfkelenen yazar, onu Ziya Gökalp rolüne çıkmış olmakla itham eder (1942b: 43) ve yaptığı şeyin ramazanda sigara içmeyenlere laf edenlerden farkı olmadığını (1942b: 44) söyler. Ona göre Erkilet'in bu yaptığı zabıtalıktır.

Tanyol'un diğer eleştirisi yazısı da *Çınaraltı*'ni hedef alır. On birinci sayıdaki "Bir Cehalet Mucizesi" başlıklı yazının muhatabı Orhan Seyfi'dir. Şair, *Çınaraltı*'nin yüz yirmi birinci sayısında "Bir Manzumeye Değer" başlıklı yazıda, Tanpınar'ın "Bursa'da Zaman" şiirini ve bu şiir hakkında Mehmet Kaplan'ın yaptığı tahlili eleştirir. Bu yazısından manzumeyi (şiir değil manzume demesi bilinçlidir) beğenmediği manasının çıkarılmamasını özellikle rica eder (Orhon 1944: 8). Orhan Seyfi her ne kadar böyle dese de, "Bursa'da Zaman"ı kusurlu bulduğu aşikârdır. Ancak yazısının hedefi, o yıllarda Tanpınar'ın asistanlığını yapan Kaplan gibi görünmektedir. Şair, Kaplan'ın bu eleştirideki amacının hocasına yaranmak olduğunu ima eden cümlelerle yazısını sonlandırır: "Çünkü münekkidin vazifesi dostlarına reklam yapmak değil, insan zekâ ve kabiliyetini kemale doğru götürmeye çalışmak, daha güzeli, daha mükemmeli aramaktır" (Orhon 1944: 9).

Bu yazının üzerine Tanyol, *Çınaraltı*'na ve Orhan Seyfi'ye çok ağır ithamlarda bulunur. Tanyol, öncelikle Kaplan'ın bu eleştirisini "bizde yepyeni bir tenkit örneği" sözleriyle över. Daha sonra, Orhan Seyfi'nin eleştirisini şu sözlerle duyurur: "Hayatta cehaletini elaleme kendi dili ile teşhir eden bir mahlûk hülasası şeklinde yarattığı Orhan Seyfi adlı müteşair, istidat züğürtlerine

¹⁴ Bk. *Çınaraltı*, S. 54 (Ekim 1942), s.4.

sergi vazifesini gören ‘Çınaraltı’ namı ile maruf, sabık (!) Türkçü dergide tenkit etti” (Tanyol 1944a: 137).

Cahit Tanyol, yazısında önce dergiyi, sonra Orhan Seyfi’nin kendisini, sonra şiirini, sonra da yaptığı bu eleştiriye yerden yere vurur. Şair için “şair geçinenlerin en kötüsü”, “hiç”, “zekâsı doğduğu günün seviyesini muhafaza eden”, şiiri için de “adilik akan” gibi ifadeler kullanır.

Bu ağır yazılar karşısında *Çınaraltı*’nda *Değirmen* ya da Cahit Tanyol’a cevap veren bir yazının yayımlanmamış olması dikkat çekicidir.

Sonuç

Değirmen, Nisan 1944 tarihli on ikinci sayısı ile kapanır. Bülent Varlık, dergi hakkındaki kısa incelemesinde, derginin kapanış sebebini siyasi olarak yorumlar ve Kâzım Alöç’ün “İfşa Ediyorum” yazı dizisine atıfta bulunur:

Dergide, doğrudan siyasete, daha doğrusu “sol”’a açık yazılar bulunmamaktadır. Bununla birlikte Hasan Ali Yücel’in talebi ile kurulan bir komisyon tarafından hazırlanan “basımın siyasi eğilimi” konulu raporda “Değirmen adlı mecmua da yazıları bakımından bazı sola yakın temayüller [eğilimler] hissettirmekte ise de hakkında kat’i hüküm verebilecek bariz rengini henüz göstermiş değildir”, “daha ziyade sol; sahibi ve umumî neşriyat müdürü muallim” denilmektedir. Ayrıca, Halit Tanyeli’nin 2. sayıda yayımlanan “Türkçülük ve Anadoluçuluk” başlıklı kısa yazısı da “sakıncalı” bulunmuştur. Muhtemelen yaşanan ortamın getirdiği gerilim sonucu olarak derginin sayfa sayısı 11. sayıda yarıya indirilmiş, sekiz ay sonra yayınlanabilen son sayı ile Değirmen kapanmıştır (Varlık 2019: 420-421).

Alöç’ün yazı dizisindeki 20.04.1967 tarihli “Solcu ve Sağcı Mecmualar Hükümete Tanıtılıyordu” başlıklı raporda dergi, “*Değirmen* (sol fikirli) – İstanbul’da tesis edilmiş aylık edebiyat mecmuası” olarak anılır (2006a: 201). 25.04.1967 tarihli “Halk Arasındaki İrk ve Mezhep Kavgaları Körükleniyordu” başlıklı raporda da *Değirmen* için, “Halit Tanyeli, Turancılık yapan matbuat münevverlerinin bu mevzuu bir iki post kapmak için vasıta olarak kullandıklarını tebarüz ettirmektedir” (2006b: 206) notu düşülmüştür. Yine 18.04.1967 tarihli başka bir raporda, “*Yurt ve Dünya, Türk Amacı, Çığır, Değirmen, Türk Yurdu, Millet* mecmuaları sahipleri, takdir buyuracağınız zat ve makamlar tarafından ilk defa yukarıda tenkit ettiğimiz noktaları tashih edilmek üzere davet olunarak ikaz edilmelidir” (2006c: 196-197) denmiş, ikaz meselesi de yazarlarının çoğunun profesör ve öğretmen olduğu dergilerin açıktan solculuk ya da sağcılık yapması olarak gösterilmiştir.

Varlık’ın da dediği gibi *Değirmen*’de “sol”’a açık yazılar yoktur. Aksine, makalenin çeşitli bölümlerinde üzerinde durulduğu üzere sık sık Türk ve milliyetçilik vurgusu yapılır. Tanyol’un sosyalizmi ve sosyalistleri taşın tutan yazısını ve Nazım Hikmet için “milliyet düşmanı” (Tanyol, 1942b: 70) dediğini hatırlayalım. Dergide Turancı değil Anadoluçu bir milliyetçilik savunulur, evet ama Ziya Gökalp eleştirilse bile derginin ilk sayılarında hakkında bir bibliyografya yayımlanmıştır. Dergiyi sol olarak sınıflandırmak, o dönemin şartlarını düşünmezsek, şüphesiz hata olacaktır. Kırklı yıllardaki siyasi atmosferi ve diğer Türkçü dergilerin Turancı çizgilerini düşünürsek, *Değirmen*’in de milliyetçi olduğunu ancak Turancı olmadığını söylemek, daha doğru bir sınıflandırma olacaktır.

Sonuç olarak, *Değirmen*’i, on iki sayılı kısa hayatında istediği etkiyi uyandıramamış bir dergi olarak nitelemek mümkündür. Aynı yıllarda çıkan *Millet, Çınaraltı, Ülkü, İnsan, Yücel, Türk*

Amacı, Gökbörü gibi dergilerde *Değirmen*'in anılmamış olması, ayrıca dikkat çeker. Bir tek *Yeni Adam* dergisinde, yukarıda bahsi geçen polemige neden olan bir tanıtım yazısı yayımlanmıştır. *Çınaraltı*'na yapılan hücumlar da cevapsız kalır. Zaman zaman başka dergilerde çıkan yazılara cevaplar yazsalar da bir türlü ciddiye alınarak istedikleri tartışmayı başlatamazlar. Sonunda da Cahit Tanyol'un giderek agresifleşen sesi, edebi yönün zamanla daha çok ihmal edilmesi, fikir yazılarının belli bir çerçevenin dışına çıkamaması, dergiyi kapanışa götürür. Şüphesiz birçok derginin kaderi, *Değirmen* için de tekrarlanmıştır; ilk sayıdaki güçlü motivasyonun yerini cılız bir içerik alır ve kaçınılmaz bir son olarak dergi kapanır.

Kaynaklar

- (1942), *Değirmen*, “Peygamber”. S. 2, Kasım 1942, s. 45.
- (1943), *Değirmen*, “Bir Tenkidin Tenkidi”. S. 5, Şubat 1943, s. 142.
- Akol, O. Korkut (1943). “Bizde Mecmuacılık”. *Millet*, S. 12, Nisan 1944, s. 358-360.
- Alangu, Tahir (1943). “Hakiki Sanatın Peşinde Masal ve Klasikler”. *Değirmen*, S. 8, Mayıs 1943, s. 40-42.
- Alöç, Kâzım (2006a). “Solcu ve Sağcı Mecmualar Hükümete Tanıtılıyordu”. *Kırklı Yıllar 5 - İşşa Ediyorum Türkiye’de Komünizm ve Irkçılık Savcı Konuştu Söz Sanığıdır*, İstanbul: TÜSTAV.
- Alöç, Kâzım (2006b). “Halk Arasındaki Irk ve Mezhep Kavgaları Körükleniyordu”. *Kırklı Yıllar 5 - İşşa Ediyorum Türkiye’de Komünizm ve Irkçılık Savcı Konuştu Söz Sanığıdır*, İstanbul: TÜSTAV.
- Alöç, Kâzım (2006c). “Hükümet Zararlı Neşriyatı İnceletirken Memurların da Politikaya Girmesi Dikkati Çekiyordu”. *Kırklı Yıllar 5 - İşşa Ediyorum Türkiye’de Komünizm ve Irkçılık Savcı Konuştu Söz Sanığıdır*, İstanbul: TÜSTAV.
- Aşkın, Muzaffer A. (1942a). “Şiir ve Müziğe Dair”. *Değirmen*, S.1, Ekim 1942, s. 19.
- Aşkın, Muzaffer A. (1942b). “Felsefi Eserlerin Tercümesine Dair Birkaç Söz ve Örnekler I”. *Değirmen*, S.1, Ekim 1942, s. 9-11.
- Ayhan, R (1942). “Ziya Gökalp İçin Bibliyografi”. *Değirmen*, S.1, Ekim 1942, s. 29-31.
- Baysal, M. Naci. (1943). “İki Makaleye Dair”. *Değirmen*, S. 8, Mayıs 1943, s. 46-48.
- Berkes, Niyazi (1942). “İçtimaî Doktrinler Tarihi”. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S.1, Ekim 1942, s. 120-123.
- Dolunay, M. (1943). “Bir Tenkidin Tenkidi”. *Değirmen*, S. 5, Şubat 1943, s. 142-143, 152.
- Gökalp, G. Gonca (1993). “Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri ve Behçet Necatigil”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.1, Temmuz 1993, s. 347-362.
- Gökebakan, N. (1943). “Ahlakçı Olmıyanlar Sussalar”. *Değirmen*, S. 8, Mayıs 1943, s. 48-49.
- Köni, Yunus Kazım (1942). “Değirmen”. *Yeni Adam*, S. 407, 15 İlkteşrin 1942, s. 6-7.
- Orhon, Orhan Seyfi (1944). “Bir Manzumeye Dair”. *Çınaraltı*, S. 121, 15 Sonkanun 1944, s.8-9.
- Tanyeli, Halid (1942a). “Bir Yazı Münasibetiyle”. *Değirmen*, S. 2, Kasım 1942, s. 59.
- Tanyeli, Halid (1942b). “Türkçülük ve Anadoluculuk”. *Değirmen*, S. 2, s. 36.

- Tanyol, Cahit (1942a). “Yahya Kemal ve Rindlerin Ölümüne Dair”. *Değirmen*, S.1, Ekim 1942, s. 6-8.
- Tanyol, Cahit (1942b). “Milliyet Zabıtası”. *Değirmen*, S. 2, Kasım 1942, s. 43-44, 63.
- Tanyol, Cahit (1942c). “Milliyet ve Sanat”. *Değirmen*, S. 3, Aralık 1942, s. 68-70.
- Tanyol, Cahit (1943). “Bir Dilenci Şairi”. *Değirmen*, S. 9, Haziran 1943, s. 76-80.
- Tanyol, Cahit (1944a). “Bir Cehalet Mucizesi”. *Değirmen*, S. 11, 1944, s. 137-140.
- Tanyol, Cahit (1944b). “Hüseyin Rahmi'nin Kahramanları”. *Değirmen*, S. 12, Nisan 1944, s. 153-155.
- Varlık, M. Bülent (2019). “Değirmen-I”. *Kebikeç*, S.47, 2019, s. 417-430.